

Қазақстан Республикасының цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрі Мәдиев Жаслан Хасенұлына
Теректі ауданы Ақсуат ауылдық округі әкімі аппаратының жетекші маманы
Досанов Асылбек Ислямұлынан
Дата: 14.10.2024 ж

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырыбы: Қазақстандағы интернет алаяқтық

Кіріспе: Қазақстандағы алаяқтық, басқа елдердегідей, күрделі проблема болып табылады. Соңғы жылдары қаржылық пирамидалар, интернет-алаяқтық, жалған инвестициялық жобалар және несиелік карта алаяқтық схемаларын қоса алғанда, алаяқтықтың әртүрлі түрлерінің өсуі барлығымызға мәлім.

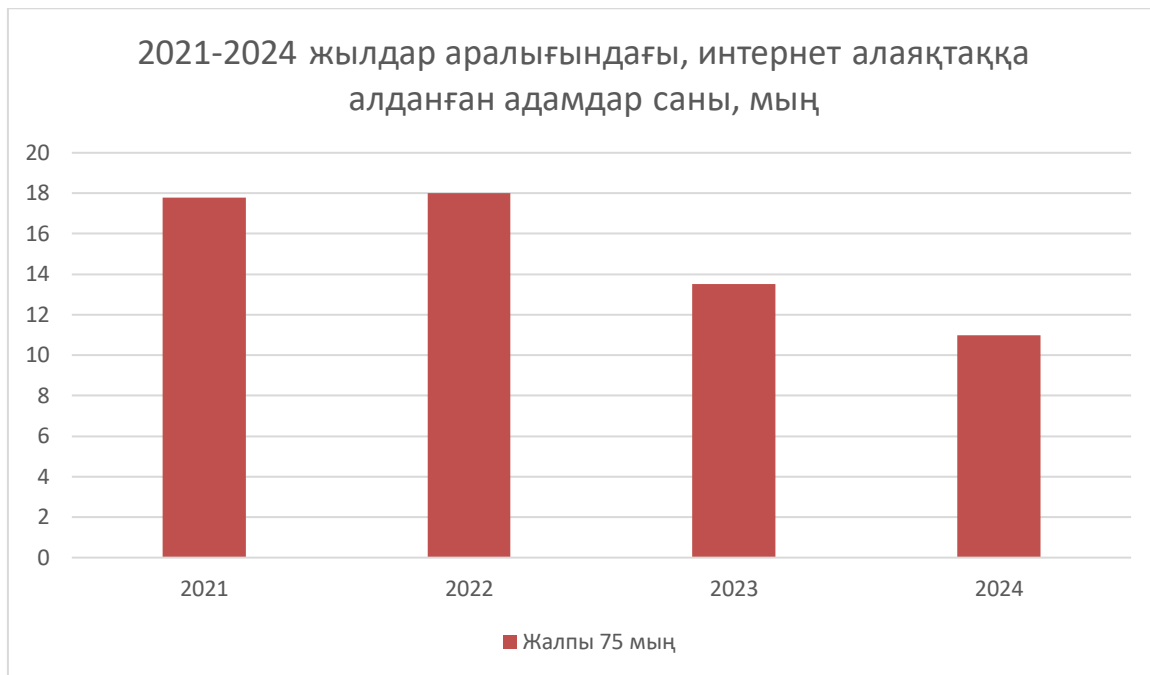
Алаяқтықтың негізгі түрлері:

1. Интернеттегі алаяқтық: алаяқтар жалған веб-сайттар жасайды немесе әлеуметтік медианы "жеңіл ақша" немесе арзан бағамен тауарлар ұсыну арқылы адамдарды алдау үшін пайдаланады.
2. Қаржы пирамидалары: жоғары кірістілік сылтауымен инвесторларды тарту, бұл ретте төлемдер жаңа салымшылардың қаражаты есебінен жүзеге асырылады.
3. Несиелік алаяқтық: иесінің білместен несие немесе несие алу үшін басқа біреудің деректерін пайдалану.
4. Жылжымайтын мүлікке қатысты алаяқтық: жоқ немесе белгілі ауыртпалықты жылжымайтын мүлікті сату.
5. Телефон және смс-алаяқтық: банктердің немесе басқа ұйымдардың қызметкерлерінен жеке деректерді сұрайтын қоңыраулар немесе хабарламалар.

Алаяқтық қоғамның жағдайына байланысты түрленіп, дамып, жаңа сипатта көрініс беріп жатады.

Алаяқтықтың бүгінгі таңдағы жаңа бір сипаты – ақпараттық жүйені пайдалану арқылы бөтеннің мүлкін жымқыру, яғни интернет алаяқтық болып отыр.

Яғни бұл жерде қылмыскер компьютер, смартфон, планшет секілді заманауи құралдардың көмегімен интернет арқылы адамдарды алдап, мүлкін жымқыру секілді жымқырық әрекеттерге барады. Бүгінде интернет алаяқтықтың ауқымы кеңейіп, әртүрлі интернет ресурстары мен әлеуметтік желілерді пайдалана отырып алаяқтардың арбауына түскен алданушылар саны күн санап өсуде.

2021 жылдан 2024 жылдың қазан айына дейін жалпы 75 мың іс тіркелген, интернет алаяқтық бойынша. 2021 жылмен салыстырғанда интернет алаяқтардың құрбандары едәуір төмендеген. Бірақ дегеніменде ол көрсеткіш әліде аз деп есептеймін.

Интернет алаяқтар қазір елдің ақшасын интернет-мессенджерлер арқылы үптеп кетуге тырысады. Қаржы жобаларын ұсынып, өзін брокермін деп таныстыратын алаяқтар да қаптап кеткен. Қазіргі кезде инвестициялық жобаларға қатысты алаяқтық жиілеген. Азаматтар жинаған ақшаларын қаржы жобаларына саламыз деп сан соғып жатады. Одан өзге әлі алмаған тауарына немесе қызметке ақша жіберіп, алданып жатады.

Интернет алаяқтықтың бір түрі – фишинг. Бұл – интернет пайдаланушының жеке мәліметтерін (логин мен пароль) жасырын алу. Қаскүнемдер алдымен танымал брендтердің немесе банктердің атынан жаппай электрондық хаттар таратады.

Негізі, айтпақетін нәрсе, электрондық адресіңізге өзіңізге қатысты емес, сіз білмейтін мекенжайлардан келген хаттарды ашпаған жөн, ашқан күннің өзінде ол жерде көрсетілген сілтемелерге кірудің қажеті жоқ. Ондайларды мүмкіндігінше сол келген бойында жойып отыру керек және міндетті түрде вирусқа қарсы бағдарламаларды қолданған жөн.

Еліміздің банктері мен байланыс операторлары алаяқтықтың жаңа түрі туралы мәлімдеме жасап отырады.

Төмендегідей қарапайым шараларды сақтау интернет-алаықтардың құрбаны болмауға мүмкіндік береді:

Алаяқтықпен күресу үшін абай болу, жеке ақпаратпен бөліспеу, компаниялар туралы ақпаратты тексеру және шындық болу үшін тым жақсы болып көрінетін ұсыныстарға мұқият болу .

Расталмаған сату көздерін пайдаланбаңыз:

Кезкелген жағдайда сіздің банк карталарыңыздың және шоттарыңыздың мәліметтерін ешкімге бермеңіз, әсіресе интернет арқылы байланысқан кезде:

Интернет жүйесі арқылы келген сілтеме бойынша өткен кезде мекенжай жолына, яғни акция жүргізетін ұйымның не компанияның ресми атауының дұрыстығына назар аударыңыз;

Әлеуметтік желілердегі өз профиліңіздің дербестігін баптауларда байланыс деректері (қызметтік және жеке телефон номерлерін) көпшілікке қолжетімді етпеген жөн. Мобильдік номерді (бизнес-аккаунт) көрсету қажет болған жағдайда, жеке және жұмыс номерлерін бөлу қажет, яғни жеке номерді туыстармен және жақындармен байланысу үшін ғана пайдаланған дұрыс.

Есептік деректеріңізді үнемі тексеріп көп факторлы аутентификация пайдаланылатын сенімді парольдерді қолданыңыз;

Браузерде, операциялық жүйе және мобильдік құрылғыларды пайдаланатын түрлі терезелермен хабарламаларға қатысты абай болыңыз;

Банк карталарының деректерін сақтап, картаның сыртқы жағындағы 3 санды CVV/CVC-кодын ешкімге айтпаңыз сондай-ақ банктен келіп түсетін СМС-кодты ешбір жағдайда бейтаныса да мұға айтпаңыз;

Интернетке қолжеткізудің ашық қоғамдық Wi-Fi-нүктелеріне сенбеңіз;

Жеке деректерді, жеке куәлік деректерін, банк карталарының деректерін және тағы басқа мәліметтерді қамтитын құжаттарды, банк карталарының көшірмелері мен фотосуреттерін ешкімге жібермеңіз және таратпаңыз;

Интернетте, соның ішінде әлеуметтік желілер арқылы жасалатын күмәнді мәліметтерден бас тартыңыз:

Интернет-порталдар арқылы мүлкі сатып алу кезінде ешқашан алдын ала келісім жасамаңыз:

Төлем жүйелерімен белгісіз тұлғаларға ақша аудармаңыз:

Автомобилдерді, басқақалағаарналғанқосалқыбөлшектердісатыпалғанда, достарыңыз бен таныстарыңызғаайтып, сатушыменкездесугежәнесатыпалынғанөнімдітексеруді өтініңіз.

Бопсалаушылардың телефон бойыншаталаптарынынорындамаңыз;

Интернеттегі алаяқтық бойынша халыққа түсіндіру жұмыстары күнделікті жүргізілуде. Дегеніменде алаяқтардың құрығына түсушілердің саны күнен күнге өсіп жатырғаны мәлім.

Интернет-алаяқтықжаһандықмәселегеайналыпотыр.

Ақпараттықсауаттылықтыдамытужәнесақтықшараларынқолдануарқылығана бізөзіміздіжәнежекедеректеріміздіалаяқтардыңықпалынанқорғайаламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

<https://qaragandyhabary.kz/internet-alaya-tar-k-bejip-keledi/>

<https://sputnik.kz/20221129/qazaqstanda-internet-alayaqyty-ashu-korsetkishi-qanday-29843006.html>

<https://sputnik.kz/20231020/qazaqstandyqtar-internet-alayaqtarga-113-mlrd-tenge-bergen-39518760.html>

<https://kz.kursiv.media/kk/2024-08-29/shdr-internet-alayaqtar/>